Масовото обучение на студенти във ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“ и неговата роля за запазване самостоятелността на училището

Откъс от книгата „Моят живот“ на о.з. капитан I ранг, доцент, доктор Иван Йотов, доктор хонорис кауза на ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“

…

Ще се опитам да разкажа за някои събития и проблеми, които решаваше Командването на Морското училище през първите години след 1989 г. В сложната обстановка през тези години както аз, така и другите колеги от Командването, Управлението и преподавателския състав виждахме своята главна задача в това: Морското училище да изпълнява своето основно предназначение за висококачествена подготовка на офицерски кадри за ВМС и гражданското мореплаване, да се борим за запазване на авторитета му, и най-важното: за запазване на неговата самостоятелност.

В годините след 10 ноември 1989 г. острите политически противоборства и сложната обществено политическа обстановка в страната и армията оказваха влияние не само на офицерите и преподавателския и командния състав, но и на курсантите. Показателен за отношението на младите

офицери към службата във ВМС и тяхната несигурност в бъдещето е масовото уволнение по собствено желание на много млади офицери. Фрапиращ е случаят с випуска на курсантите от ВВМУ за ВМС през 1995 г. След завършване на училището от 35 млади офицери на випуска остана да служи само един - лейтенант Ваньо Мусински от специалност „Корабоводене“. Дори тогава се появи изразът „Човекът – випуск“. Между другото, в сегашните дни (м. януари 2019 г.) капитан I ранг Мусински заема много отговорна длъжност във ВМС.

По-късно, след поредицата от „прегледи“ и „реформи“, разбирай: съкращения на състава на Българската армия, който значително намаля, а от това намаля и необходимостта от офицерски кадри. Например, приеманите курсанти във ВВМУ през дълъг период от време по всички специалности беше в рамките на 15 - 20 души. (Любопитно е, че към 1900 г. са приемани по 16 обучаеми годишно). Имаше период, когато за завършващите курсанти нямаше свободни длъжности във ВМС и те се вземаха в разпореждане на министъра на отбраната и се назначаваха като дубльори на някои длъжности във Флота.

Съкращенията в щата на училището и уволняването на част от офицерите и преподавателите, а също така недостигът на финансови средства за заплати и за изхранването на курсантите предизвика несигурност във всички за утрешния ден. Много важно беше независимо от трудностите да се запази оптимизъм по отношение бъдещето на училището и да се провеждат по всички възможни направления дейности за съхраняване на Морското училище. Тези думи звучат много общо, но зад тях се крие упоритата ежедневна борба не само на Командването на училището, но и на Командването на Флота, на морската общественост на България, на местната власт на гр. Варна, на възпитаниците на Морското училище, обединени в Асоциацията на възпитаниците на Морското училище, на много приятели и поддръжници на флотската алма матер.

Според мен в тази обстановка най-важното беше да се определи правилната стратегия за развитие на Училището в новите икономически условия, в условията на измененията в Армията и Флота. Морското училище със своето име и авторитет стана обект на много апетити на новоизлюпени политици и хора с користни икономически интереси. За съжаление и някои от ръководителите на Българската армия проявяваха известна враждебност и недалновидност в отношението си към съдбата на Училището.

Един от основните проблеми беше свързан с подготовката на кадри за гражданското корабоплаване и за други граждански ведомства. До този момент това бяха повече от 8 - 9 ведомства. Броят на курсантите, обучавани за тези ведомства, беше около 2/3 от общия брой на всички курсанти в училището.
Всички, които се подготвяха за тези ведомства, се обучаваха като курсанти при военен режим и осигуряване. Разходите по тяхното обучение и животът им се заплащаха от тези ведомства. При бързите и съществени изменения в икономиката на страната много от тези ведомства започнаха да изпитват силни затруднения за осигуряване на средства за обучението на кадри за техни нужди в Морското училище. Още през първите години на промяната някои от тях прекратиха договорите с Министерството на отбраната за обучение на курсанти в Морското училище. Това наложи да бъдат освободени тези курсанти. Те имаха възможност да продължат по същата или сродни специалности в граждански висши училища.
По-късно, когато беше прекратено приемането на курсанти за всички граждански ведомства, щеше да възникне много тежък проблем за съществуването на училището поради малкия брой на обучаемите.
Освен това и преди 1989 г., но особено през следващите десетина години, се разработваха проекти за най-различни преустройства на военно-образователната система на Българската армия.
Един от тези проекти, който се поддържаше от Министерството на отбраната и някои недоброжелатели на Морското училище, беше да се създаде едно военно училище и в него да се включат всички висши военни училища, в това число и Морското училище, като организационно то да бъде отделен факултет, а дори се чуваха мнения да бъде сведено до катедра. Дори някои „новоизлюпени военни корифеи“ предлагаха да се закрие Морското училище, а офицери за Флота да се подготвят в чужбина. Обсъждаха се варианти бъдещото единствено висше военно училище да бъде на основата на Военната академия или на Военното училище във Велико Търново. В крайна сметка това стана, когато беше създаден Национален военен университет „Васил Левски“, в който като факултети бяха включени Военновъздушното и Артилерийското училище. Това стана значително по-късно - през 2002 г., когато 39-то Народно събрание прие съответно решение на 14 юни 2002 г.
Благодарение на многогодишната битка за отстояване самостоятелното съществуване на Морското училище, 39-то Народното събрание тогава

прие и решение за привеждане на акта за създаване на ВВМУ „Н. Й. Вапцаров” в съответствие със Закона за отбраната и въоръжените сили и Закона за висшето образование. С това решение, като че ли беше сложен край на проблема за самостоятелното съществуване на Морското училище. Аз си мисля, че борбата за Морско училище трябва да продължи. Потвърждение за това, например, е, че през 2009 г. тогавашния министър на отбраната Николай Цонев отново се опита да включи Морското училище в състава на Национален военен университет. Опитът му беше неуспешен, но не изключено и други „велики умове“ да се опитват да го направят.

Сега, от разстоянието на годините, ми се струва, че може да се оцени обективно направеното за защита самостоятелността на Морското училище. Трябва да признаем, че имаше известни основания и логика във вижданията на някои началници в Министерството на отбраната относно съдбата на Морското училище. След като беше очевидно, че в Морското училище няма да се обучават курсанти за граждански ведомства и че броят на обучаваните за ВМС курсанти ще намалее значително, трудно можеше да се защити съществуването на висше военно училище за обучението на 100 - 150 курсанта. Трябваше да се търси изход от така очертаващата се крайно неблагоприятна ситуация.

Изходът можеше да бъде само в масовото обучение на студенти в Морското училище. Това през 1990 г. изглеждаше нереалистично. За щастие, обстоятелствата, които възникнаха през 1992 г., благоприятстваха решаването на този проблем. От учебната 1992-1993 г. във ВНВМУ беше създаден „Граждански морски факултет“, в който продължиха обучението си прехвърлените от Варненския свободен университет студенти.

За това способстваха многогодишните традиции и опит в подготовката на кадри за гражданския флот. Уникалността на Морското училище се състои в това, че в едно военно училище се подготвят кадри за военния флот и за гражданското корабоплаване. Това обстоятелство винаги са подчертавали многобройни гости на училището през годините.

Освен всички други усилия за запазване на училището, то беше „спасено“ и от наличието на значително количество студенти в състава си. Според мен това се потвърждава и от следващите години до наши дни.

Ще разкажа малко по-подробно как се случи това, според мен, историческо за Морското училище събитие. Като заместник-началник по учебната и научната част, лично участвах в решаването на много проблеми, свързани

със създаването на Гражданския морски факултет. Преди това няколко думи за предисторията на открилата се възможност да се обучават студенти във ВВМУ.
Доколкото познавам историята на Морското училище, в него обучаемите винаги са били при военен режим. Дори и след Ньойския договор от 1919 г., когато формално Морското училище не съществува като военно и е било подчинено на цивилни министерства, военния режимът в училището се запазва. През повече от вековната си история Морското училище е подготвяло кадри за Военноморския флот и за граждански фирми и ведомства, но всички обучаеми са били при военен режим.
До началото на 60-те години на част от курсантите-випускници на училището, подготвяни за ВМС, се присвояваше офицерско звание от запаса и те започват работа на кораби от гражданския флот. От 1958 година започва приемането на курсанти за гражданския флот. По-късно за тях се разработват отделни учебни планове. В тези планове е предвидена и военноморска подготовка, затова при завършване на училището те получават офицерско звание от запаса. Приемане на курсанти за нуждите на граждански ведомства в Морското училище за последен път имаше през 1999 г.
За първи път през 1953 г. започва обучението на двама младежи от Чехословакия, като цивилни лица. Това тогава се смяташе за прецедент в историята на училището. След като те завършиха училището, до 1992 г. в Морското училище не са обучавани студенти. Цивилни лица се обучават във ВНВМУ във формата за задочно обучение от 1963 г.
Затова духът, настроението и традицията на командирите, преподавателите и обучаемите бяха такива, че военният режим се приемаше като нещо нормално и разбиращо се от само себе си. Дори в началото на 90-те години Командването на ВМС, част от офицерите и преподавателите в училището не можеха да си представят, че в учебните сгради и района на училището свободно ще се обучават и ще се движат цивилни момичета и момчета. Сега на някои може да се стори, че това твърдение е преувеличено, но времената наистина бяха такива.
Вторият аспект на предисторията за масово обучение на студенти в Морското училище е свързан със създаването на така наречения Варненски свободен университет през 1991 г. от регистрираната през м. май същата година Асоциация „Наука и бизнес“, с президент старши научен сътрудник II степен Петър Богданов. Той беше се обучавал в Морското училище 2

години като кадет, а след това заедно с група кадети продължи във Висшето инженерно военноморско училище „Ф. Дзержински“ в Ленинград, СССР. След завършване на образованието си работи в различни граждански институти, като в началото на 90-те години е директор на Института по корабна хидро- и аеродинамика, Варна.
Университетът официално беше открит на 10 октомври 1991 г. Присъствах на тържеството като представител на ВНВМУ. Училището поддържаше идеята за създаване на Варненския свободен университет, за разлика от другите варненски висши училища. Университетът имаше няколко факултета, един от които беше факултет „Морски науки“.
Активно участие в създаването на университета има професор Трифон Пенков, който до м. септември 1989 г. беше заместник-началник по учебната и научната част на Морското училище. Професор Пенков беше декан на факултета „Морски науки“. Той привлече на работа в Университета опитни преподаватели от Морското училище, наскоро освободени от Флота офицери, о.з. капитан I ранг доц. д-р Христо Димитров, о.з. капитан I ранг Васил Вандов, о.з. капитан I ранг Владимир Богданов и др.
Университетът, макар и трудно в тогавашната сложна политическа обстановка, започна да функционира. Първите студенти по няколко специалности са приети за учебната 1991 - 1992 г. Без да навлизам в подробности ще посоча, че по същество Варненският свободен университет започна да функционира без да има решение на Народното събрание за неговото откриване, каквото беше изискването на действащия тогава Закон за висшето образование. Например, Университетът нямаше собствени сгради, което е едно от изискванията на Закона.
Поради тези и други причини обективно той беше нелегитимен и през м. юли 1992 г. Народното събрание реши да не утвърждава университета като висше училище. Т.е. забраняваше се да функционира като висше училище. С решението се даваше право на студентите да продължат обучението си по същите или сродни специалности в други висши училища.
Тук ще вмъкна, че през 1995 г., с решение на Народното събрание ВСУ получава статут на висше училище и успешно се развива като такова.
Тогава имаше варианти студентите от „Морския факултет“ и още няколко факултета като цяло да се прехвърлят в ВМЕИ Варна. Това бяха идеи на ВМЕИ и на Министерство на образованието и науката.

Професор Пенков добре познаваше обстановката във ВМЕИ Варна, където е преподавал. Естествено, той познаваше и организацията и дейността на ВНВМУ. Неговото лично мнение, от гледна точка на условията за обучение на студентите от „Морския факултет“, беше, че най-подходящо е факултетът да се премести във ВНВМУ.

В разговори на професор Пенков с началника на училището капитан I ранг Минчо Бакалов, в които участвах и аз, беше решено да се проучи възможността за преместване на студентите от „Морския факултет“ на ВСУ във ВНВМУ. Контраадмирал Бакалов е началник на ВВМУ от 1990 до 1996 г.

Получихме разрешение от командващия Флота контраадмирал Венцислав Велков да предприемем действия за реализиране на тази идея. Академичният съвет на училището също прие съответното решение. Съгласно Закона за висшето образование, преместването трябваше да се осъществи със съгласието на Министерство на образованието и науката и, разбира се, с решение на министъра на отбраната.

Тук малко ще се отклоня от хронологията на събитията и ще посоча, че по това време в България управляваше първото правителство на партията Съюза на демократичните сили, с министър-председател Филип Димитров (8.11.1991 г. - 28.10.1992 г.). От началото до 20 май 1992 г. министър на отбраната беше Димитър Луджев. За първи път цивилно лице е избрано за министър на отбраната. След тази дата до края на управлението на правителството министър на отбраната беше Александър Сталийски. Заместник-министър, който отговаряше за военните училища, беше старши научен сътрудник I степен Тихомир Станев.

Ще кажа няколко думи за Тихомир Станев. Запознах се с него случайно, когато участвах през м. април 1990 г. в Конгреса на Съюза на учените в България. В една от почивките той дойде при мен и се представи, като каза, че е учил в Морското училище, но не го е завършил. Постъпил е в училището през 1944 г. Представи се като професор в някакъв институт. Разговаряхме за Морското училище.

Когато чух по радиото, че Тихомир Станев е назначен за заместник-министър в Министерство на отбраната, му се обадих по телефона и го

поздравих. Той каза, когато отида в София обезателно да го посетя. Имах усещането, че неговите разговори с мен и по-късно посещението в Морско училището го връщаха към младежките му спомени и неизживяната мечта да стане морски офицер.
Разказвам това, за да поясня, че се познавах с човека, от който в някаква степен зависеше преместването на студентите в Морското училище.
Ще разкажа за посещението си при заместник-министъра на отбраната Тихомир Станев по повод преместването на студентите от ВСУ в Морското училище. То е показателно за това какви хора заемаха отговорни длъжности в Министерството на отбраната.
Не помня точната дата, но това беше в края на м. май или началото на м. юни 1992 г. Той беше много енергичен и контактен човек. Прие ме много дружелюбно и след като му изложих целта на посещението ми, той веднага позвъни на заместник-министъра на Министерство на образованието и науката, на когото не помня фамилията, като се представи „професор Станев, заместник-министър на отбраната“. След това му изложи проблема. Разговорът му започна така „При мен е капитан I ранг професор Йотов, заместник-началникът на ВНВМУ...“
След като завърши разговорът, аз му казах, че не съм „професор“, а той ми отговори: „Карай бе, и аз не съм професор“… Той беше старши научен сътрудник I степен в някакъв научен институт, което съгласно действащия закон съответства на научното звание професор във висше училище.
Каза ми, че възражения от Министерството на науката и образованието няма и въпроса може да реши министъра на отбраната. Той веднага извика секретарката си и каза: „Капитан Йотов ще ти продиктува текста на Заповед на министъра на отбраната. Напечатай я и ми я донеси“.
На мен каза, че след обед (разговорът беше сутринта) ще я поднесе за подпис на министъра и ще бъде изпратена на началника на Морското училище.
Явно, професор Станев нямаше представа, как се подготвя заповед на министъра. Преди да се поднесе за подпис трябва да се съгласува с различни длъжностни лица в Генералния щаб и Министерството на отбраната. Аз отидох в отдел „Военно-учебни заведения“ и заедно с офицерите от отдела подготвихме текста на заповедта на министъра. Началникът на отдела се ангажира да я съгласува и представи на професор Станев, който, както посочих, отговаряше за военните училища.

Със Заповед № 291/05.08.1992 г. на министъра на отбраната „Морският факултет“ от ВСУ се прехвърля във ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“. Във ВВМУ се създава „Граждански морски факултет“. Още същата година през м. септември от името на Министерството на отбраната и ВВМУ беше организиран прием на студенти за платено обучение по специалностите „Корабоводене“, „Корабни машини и механизми“, „Океанология и морска екология“ и „Океанско инженерство“.
Много важно беше и полученото разрешение за обучение на студенти в платено обучение във висше военно училище. Това беше прецедент. Платеното обучение в държавните висши училища с решение на Народното събрание беше въведено 12 години по-късно, едва през 2010 г.
Във връзка със създаването на Гражданския морски факултет във ВВМУ имаше още много проблеми, които възникваха за първи път. Всички проблеми с течение на времето бяха решени успешно.
Може да се каже, че „Гражданският морски факултет“ и обучението на студенти в Морското училище започна с „летящ старт“. За това важна беше ролята на о.з. капитан I ранг проф. д.т.н. Трифон Пенков. Заслуги за това историческо решение за масово обучение на студенти във ВВМУ имат, разбира се, и Командването и Управлението на училището, началниците на катедри и преподавателския състав.
Няма да се спирам на дейността на Факултета, на който в първите години от определени лица в Министерство на отбраната и даже от отделни преподаватели в училището, се гледаше като на „чуждо тяло“ в Морското училище.
Въпреки всички трудности, през 90-те години ВВМУ се утвърди като авторитетно висше училище за обучение на курсанти за ВМС и студенти по морски специалности. Броят на студентите, обучавани в Морското училище, в края на 90-те години превишаваше значително броя на курсантите. Сега броят на студените е многократно повече от курсантите. Така например, випускниците-курсанти през 2023 г. са 20 офицери за ВМС и 17 военни лекари, а броят на завършилите училището студенти по всички специалности е 433. Наличието на Гражданския морски факултет във ВВМУ и обучението на сравнително голямо количество студенти през 90-те години на XX в. и началото на XXI век изиграва важна, да не кажа решаваща роля в борбата за запазване самостоятелността на Морското училище.

П. П. В текста от книгата са направени несъществени корекции и допълнение.

О.з. капитан I ранг доц. д-р Иван ЙОТОВ,
доктор хонорис кауза на ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“

23.11.2023 г.
Варна